

ՀՀ ԿԳՄՄՆ

<<ԵՐԵՎԱՆԻ ԼԵՈՅԻ ԱՆՎԱՆ Հ. 65 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ>> ՊՈԱԿ

Հ Ե Ր Թ Ա Կ Ա Ն Ա Տ Ե Ս Տ Ա Վ Ո Ր Մ Ա Ն Ե Ն Թ Ա Կ Ա
Ո Ւ Ս Ո Ւ Ց Ի Չ Ն Ե Ր Ի Վ Ե Ր Ա Պ Ա Տ Ր Ա Ս Տ Մ Ա Ն
Դ Ա Ս Ը Ն Թ Ա Ց - 2022

Հ Ե Տ Ա Չ Ո Տ Ա Կ Ա Ն Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ք

Թ Ե Մ Ա ՝ «Պ ա պ թ ա գ ա վ ո թ ի
գ ա հ ա կ ալ ու թ յ ու ն ը » թ Ե մ ա յ ի
ու ս ու լ ց ու մ ը
Ա Ռ Ա Ր Կ Ա ՝ <<Հ ա յ ո ց ա տ մ ու թ յ ու ն >>
Հ Ե Ղ Ի Ն Ա Կ ՝ Գ ո հ ա թ Հ ո վ հ ա ն ն ի ս յ ա ն
Մ Ա Ր Չ ՝ Ա թ ա թ ա տ
Ո Ւ Ս Ո Ւ Մ Ն Ա Կ Ա Ն Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն ՝ ք .Ա թ ա թ ա տ ,
Ո Յ ի մ ն ա կ ա ն դ ա թ ո ց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	3
Հիմնական մաս	5
Եզրակացություն	17
Գրականության ցանկ	22

Ներածություն

Յուրաքանչյուր ուսուցչի գործունեության նպատակն է դաստիարակել արժանապատիվ քաղաքացի՝

օժտված ազգային ու համամարդկային արժեքներով,
որովհետև դպրոցում է դրվում մեր ապագա
քաղաքացիներին արժեհամակարգի, աշխարհայացքի
հիմքը :

Այս գործընթացում, հիարկե, հրծանրակշիռ դերն
ունի «Հայոց պատմություն» առարկան, որը
սովորողներին մտազգային մտածողություն և
ազգային արժեքների ձևավորման մեջ 2 ատկարևոր
ներդրում կարող է ունենալ : Այս առումով
յուրաքանչյուր թեման ուսուցանելիս 2 ետևը պետք
է դնել խնդրի արդիականություն վրա, գտնել այն
ուղիներ, որով կարող ենք հասնել ճիշտ
եզրահանգման :

«Պաթազավորի գահակալությունը» թեմայի
ուսումնասիրությունը հիմնական դպրոցում
տվյալ ժամանակաշրջանի մասին ակադեմիական
գիտելիքներ տալուց բացի արժեհամակարգային
դաստիարակչական մեծ նշանակություն կարող է
ունենալ, որովհետև թեման, հմկարծիքով, նաև 2 ատ
արդիական է : Այս օրելի, ինչպես 4-րդ դարում, մեր
երկիրը դժվար ժամանակներ է ապրում, կանգնած է
արտաքին աշխարհի լուրջ մարտահրավերների առջև :
Այս օրելի մենք ունենք տարածքների, անգամ
պետականություն պահպանման լրջագույն
խնդիրներ : Սովորողները կարող են կապեր գտնել 4-
րդ դարի իրադարձություններին և արդի քաղաքական
գործընթացների միջև, կարող են համեմատել
Արշակունյաց թազավորություն և գործիչների
պետություն անվտանգություն ուղղված
ձեռնարկները արդի գործիչների գործունեության
հետ, իսկ Պաթազավորի նման
հայրենասեր, եռանդուն ու համարձակ գործչի
կերպարը կարող է ոգևորել 2 ատերին և օրինակ
ծառայել :

Հ ե տ ա գ ո տ ա կ ան ա շ խ ա տ ա ն ք ի ն պ ա տ ա կ ը

Հ ե տ ա գ ո տ ա կ ան ա շ խ ա տ ա ն ք ի ն պ ա տ ա կ ն է ք ա գ ա հ ա յ տ ե լ «Պ ա պ թ ա գ ա վ ո թ ի գ ա հ ա կ ա լ ու թ յ ու ն ը» թ ե մ ա յ ի դ ա ս ա վ ա ն դ մ ա ն առ ա ն ձ ն ա հ ա տ կ ու թ յ ու ն ն եր ը , առ ա ջ ա ր կ ե լ ա յ դ գ ո թ ծ ը ն թ ա գ ի ի ր ա կ ան ա գ մ ա ն ճ ի շ տ պ ա յ մ ա ն ն եր , գ տ ն ե լ ու կ ի ր առ ե լ ա յ ն պ ի ս ի մ ե թ ո դ ն եր , ո թ ո ն ց մ ի ջ ո ց ո վ կ ա գ մ ա կ եր պ վ ա ծ ու ս ու ց ու մ ը լ ի ն ի հ ն ա ր ա վ ո թ ի ն ս ա ր դ յ ու ն ա վ ե տ ;

Հ ե տ ա գ ո տ ա կ ան ա շ խ ա տ ա ն ք ի խ ն դ ի թ ն եր ը

«Պ ա պ թ ա գ ա վ ո թ ի գ ա հ ա կ ա լ ու թ յ ու ն ը» թ ե մ ա յ ի ու ս ու ց մ ա ն առ ա ն ձ ն ա հ ա տ կ ու թ յ ու ն ն եր ը ու ս ու մ ն ս ս ի թ ե լ ի ս մ ե ն ք մ եր առ ջ և դ ն ու մ ե ն ք հ ե տ և յ ա լ խ ն դ ի թ ն եր ը .

- **Կ թ թ ա կ ան** /ա կ ա դ ե մ ի ա կ ան /

Գ ի տ ե լ ի ք

ա / ս ո վ ո թ ո դ ն եր ն ի մ ա ն ա ն Պ ա պ թ ա գ ա վ ո թ ի գ ա հ ա կ ա լ ու թ յ ան տ ա ր ի ն եր ի հ ի մ ն ա կ ան ի ր ա դ ա ր ձ ու թ յ ու ն ն եր ը , ն ր ա վ ա ր ա ծ ն եր ք ի ն ու ա ր տ ա ք ի ն ք ա դ ա ք ա կ ան ու թ յ ու ն ը , ճ ա ն ա չ ե ն տ վ յ ա լ ժ ա մ ա ն ա կ ա շ ը ջ ա ն ի ա կ ն առ ու գ ո թ ծ ի չ ն եր ի ն , բ ն ու թ ա գ թ ե ն ն ր ա ն ց գ ո թ ծ ու ն ե ու թ յ ան առ ա ն ց ք ա յ ի ն դ թ վ ա գ ն եր ք / ն կ ա ր ա գ թ ե ն պ ե տ ու թ յ ան և ե կ ե դ ե ց ու ` ո թ պ ե ս ա գ գ ա յ ի ն հ ո գ և ո թ կ առ ու յ ց ի փ ո խ հ ա թ ա ք եր ու թ յ ու ն ն եր ը , ա գ գ ա յ ի ն ե կ ե դ ե ց ու ձ և ա վ ո թ մ ա ն , կ ա յ ա գ մ ա ն ը ն թ ա գ ք ը **Հ մ տ ու թ յ ու ն ն եր**

ա/ ս ո վ ո թ թ ո ղ ն ե թ ը **հ ամ Ե մ ատե ն** կ ար և ո թ
փ աս տե թ ը , Ե թ և ո ւ յ թ ն ե թ ը , ի թ ա դ ար ձ ո ւ թ յ ո ւ ն ն ե թ ը ,
հ աս կ ան ան դ թ ան ց պ ատ ճ առ ա-հ ե տ և ան ք այ ի ն կ աս Ե թ ը ,
ն մ ան ո ւ թ յ ո ւ ն ն ե թ զ տ ն ե ն
ար դ ի պ ատ մ ակ ան գ ո թ ծ ը ն թ ա ց ն ե թ ո ւ մ առ կ ակ ար և ո թ
ի թ ա դ ար ձ ո ւ թ յ ո ւ ն ն ե թ ի ո ւ
Ե թ և ո ւ յ թ ն ե թ ի հ ե տ, Ե լ ք գ տ ն ե ն ս տե ղ ծ վ ա ծ
ի թ ա վ ի ճ ակ ն ե թ ի ց ;

բ / **կ ար ո ղ ան ան** ի ն ք ն ո ւ թ ո ւ յ ն օ գ տ վ Ե լ
ս կ զ ք ն ա ղ ք յ ո ւ թ ն ե թ ի ց , ի ն տե թ ակ տ ի վ գ թ ա տ ա խ տ ակ ի ց ,
ո ւ ս ո ւ մ ն ա օ ժ ան դ ակ գ թ ակ ան ո ւ թ յ ո ւ ն ի ց , հ ա վ ա ք ե ն
ան հ թ ա ժ ե շ տ տե ղ Ե կ ո ւ թ յ ո ւ ն ն ե թ տ ար ք ե թ
ա ղ ք յ ո ւ թ ն ե թ ի ց ;

• **Դ աս տ ի ար ակ չ ակ ան**

Ա թ ժ ե թ ն ե թ

ա/ ս ո վ ո թ թ ո ղ ն ե թ ը ար ժ և ո թ ե ն ան կ ա խ ո ւ գ ո թ ե ղ
պ ե տ ո ւ թ յ ո ւ ն ո ւ ն ե ն ա լ ո ւ
ան հ թ ա ժ ե շ տ ո ւ թ յ ո ւ ն ը , ը մ ք ո ն ե ն Ա թ շ ակ ո ւ ն յ ա ց
թ ա գ ա վ ո թ ն ե թ ի պ ե տ ո ւ թ յ ան
ան վ տ ան գ ո ւ թ յ ան ո ւ հ գ ո թ ա ց մ ան պ ատ մ ակ ան փ ո թ ծ ի
ո ւ ձ ե ո ք ք ե թ ո ւ մ ն ե թ ի
յ ո ւ թ ա ց մ ան , դ աս ե թ ք ա ղ Ե լ ո ւ և հ ա ջ ո թ դ
ս ե թ ո ւ ն դ ն ե թ ի ն դ թ ան ց փ ո խ ան ց մ ան
ան հ թ ա ժ ե շ տ ո ւ թ յ ո ւ ն ը ;

Վ ե թ ա ք ե թ մ ո ւ ն ք

ա/ ս ո վ ո թ թ ո ղ ն ե թ ը **գ ն ա հ ա տե ն** Մ ե ծ Յ այ ք ի
Ա թ շ ակ ո ւ ն յ ա ց թ ա գ ա վ ո թ ո ւ թ յ ան ձ ե ո ք ք ե թ ո ւ մ ն ե թ ն
ո ւ ք ա ց թ ո ղ ո ւ մ ն ե թ ը , գ ն ա հ ա տ ակ ան տ ան Պ ա պ ի ն ե թ ք ի ն
ո ւ ար տ ա ք ի ն
ք ա ղ ա ք ակ ան ո ւ թ յ ան ը , մ ե ծ տե թ ո ւ թ յ ո ւ ն ն ե թ ի կ ո ղ մ ի ց
տ ար ա ծ ա շ թ ջ ան ո ւ մ ո թ ո շ ակ ի դ ե թ ակ ա տ ար ո ւ մ
ո ւ ն ե ն ա լ ը ;

Յ ի մ ն ա կ ա ն մ ա ս

Գ Լ ո ւ խ 1

Պապի հաստատվելը հայոց գահին

4-րդ դարը մի բարդ շրջան էր հայոց պատմության մեջ, քաղաքական ծանր ու սուր պայքարով հագեցած և դրամատիկ իրադարձություններով հարուստ: Երբ Պարսկաստանում Արշակունյաց արքայատոհմն իր տեղը զիջեց Սասանյաններին, հայ Արշակունիները մենակ մնացին իրենց դինաստիական թշնամիների դեմ, որոնք չէին հանդուրժում այն ամենը, ինչ կապվում էր Արշակունիների հետ, իսկ երբ քրիստոնեությունը մոտք գործեց Յայաստան, և ապա դարձավ պետական կրոն, դրությունը շատավելի բարդացավ: Զրիստոնյա Յայաստանը սկսեց ապրել զրադաշտական աշխարհի հետ վտանգավոր հարևանությամբ: 363թ. Բյուզանդիայի Յովիանոս կայսրի Պարսկաստանի հետ կնքած «ամոթալի» պայմանագրով չնայած Բյուզանդիան պարտավորություն էր վերցրել չմիջամտել հայկական գործերին, բայց դա չէր նշանակում, որ նա համաձայնվել էր Յայաստանը հանձնել Պարսկաստանին: Ուստի նա չէր կարող հանդուրժել

պարսկական նվաճումները Յայաստանում, մանավանդ, որ վերջացրել էր գոթերի հետո և եցած պատերազմը:

Բարդ էր նաև երկրի ներքին դրոշմը: Եկեղեցին և երիտուց երկրի քաղաքական կյանքը և դրանով պայմանավորվեցին հետագա 2 առիթարձր ձևեր: Սկսվեց անգիջում պայքար պետության և եկեղեցու միջև, որն ուղեկցվում էր նաև

նախարարական տների և պետության միջև եղած հակամարտության մեջ: Միատարր էր

և ինքը՝ եկեղեցին, որ տեղաբախվում էին հունական և ասորական եկեղեցիների կողմից

հովանավորվող ուժեր, իսկ Աղբիանոսի տունը, որը բնիկ էր, ուներ հին քրմական ծագում և կրոնական բարձրագույն իշխանության հավակնորդ էր հանդիսանում:

Այս ներքին պայքարը և արտաքին քաղաքական ծանր հանգամանքները, ավատատիրական տնտեսակարգի հողի վրա, թուլացրին երկրի դիմադրողական ուժերը: 363թ. պարսկա-

հռոմեական «ամոթալի դաշինքից» հետո Յայաստանի համար ստեղծվում է մի ծանր շրջան. նամիայնական գնում է պարսկական հսկայական ուժի դեմ:

Պարսկաստանի Շապուհ Բարքան սկզբում փորձում է Յայաստանը նվաճել տեղի ներքին ուժերի պառակտման ճանապարհով;

Նա կաշառքով, խոստովներով իր կողմն գրավում մի քանի հայ նախարարների և կոլյր գործիք դարձնում նրանց ընդդեմ Յայաստանի կենտրոնական իշխանության:

Սակայն հաջողություն չհասնելով՝ դիմում է բացահայտ ռազմական գործողությունների:

Չկարողանալով Յայաստանը գրավել զենքի ուժով՝ Շապուհը դիմում է խորամանկության:

Նա փորձում է բարեկամ ձևանալ հայոց Արշակ թագավորին և տպավորություն ստեղծել, թե իբր ցանկանում է բանակցել նրա հետ և վերջ դնել թշնամանքին:

Արշակը սպարապետ Վասակ

Մամիկոնյանի հետ մեկնում է Պարսկաստան և ընկնում խորամանկ Շապուհի թակարդը: Նրանք կալանավորվում են և հետագայում սպանվում: Արշակի և Վասակի ձերբակալությունից հետո պարսկական զորքերը մտնում են Հայաստան և ասպատակում երկիրը:

Արշակի փոխարեն պետություն գլուխ է կանգնում Փառանձեմ թագուհին: Նա իր համակիր նախարարներով 11 հազար զորքով ամրանում է Արշարունիքի Արտագերս բերդում /ներկայիս Կաղզվանի մոտակայքում /: Հայերին հաջողվում է պարտության մատնել պարսկական բանակը և դուրս շարտել երկրից: Օգտվելով պատեհ հնարավորությունից, Փառանձեմ թագուհին Պապինուղարկում է Հռոմի Վաղես կայսեր մոտ՝ խնդրելով նրան օգնել և Պապին ճանաչել Մեծ Հայքի արքա: Կաշկանդաված լինելով Եվրոպայում մղվող պատերազմական գործողություններով՝ Վաղեսը 369թ. գարնանը Պապին Տերենտիոս զորավարի հետ, առանց զորքի ուղարկում է Հայաստան:

Իմանալով այս մասին՝ Շապուհը անմիջապես
շարժվում է Յայաստանի վրա և պաշարում
Արտագերսը; Արտագերսում փակված հայոց
թագուհուն և նրան հավատարիմ ուժերին տխուր
ճակատագիր էր վիճակված. ամրոցում համաճարակ
սկսվեց, որը ոչնչացրեց հերոսական
պաշտպանության մասնակիցներին: Պարսիկները
գրավեցին ամրոցը, կողոպտեցին թագավորական
զանձատունը, և գերի վերցնելով Փառանձեմ
թագուհուն՝ տանջամահ արեցին: <<Բուզանդի
«Պարսից պատերազմը» վեպում բազմաթիվ հերոսների
մեջ միակառաջատար դեր կատարող հերոսը Փառանձեմ
թագուհին է, որը հանդես է գալիս որպես
հասարակական ակտիվ գործիչ:

Յայկական մատենագրության մեջ առաջին անգամ
Բուզանդի մոտենք հանդիպում մի
կնոջ, որին կյանքում հատկացվում է տղամարդուն
հավասար տեղ: Յայ կնոջ դրական
բարեմասնության ներքին խտացված պատկերը
ներկայացնող Փառանձեմ թագուհին միայն
պալատական անհոգու շռայլ կյանքը վայելող է: Նա
այն անձնավորության է, որը դժբախտության ու
վտանգի պահին չի հուսահատվում ու չի ենթարկվում
ճակատագրի քմահաճոյքներին, այլ կամքի մեծ
ուժով խեղդելով իր մեջ անձնական ծանր վշտի
զգացմունքը, դուրս է գալիս թշնամու դեմ ու
ղեկավարում հայրենասիրական ուժերի պայքարը և
այդ պայքարում էլ ընկնում որպես հերոս >>:[3, 64];
Նվաճելով Յայաստանը, պարսիկները վարում էին
բացահայտ միաձուլման քաղաքականության
կառուցում էին մեհյաններ, հետապնդում
հոգևորականներին, պարտադրում դպրոցներում

դասավանդել պարսկերեն լեզուն, խրախուսում հավատափոխներին և այլն:

Տակավին պատանի արքայազն Պապը կանգնած էր դժվարագույն խնդրի լուծման

առջև: Վաղես կայսրը չէր կարողանում օգնական ուժեր տրամադրել, մինչդեռ

պարսիկները ամայացնում էին Յայնգ աշխարհը:

<<Հենց այստեղ էլ առաջին անգամ դրսևորվեց Պապի ինքնատիպ, նաև անսպասելի լուծումների հանգող մտածողությունը: Նա փորձում է բանակցել հենց ոխերիմ թշնամու՝ Շապուհ Բ-ի հետ: Թե ինչ էր նախատեսում նա, այսօր դժվար է գուշակել >>:[5,63]

Սակայն դրակարիքը չեղավ: Եվրոպական ճակատում կայունություն հաստատելուց հետո Վաղես կայսրը 370թ. օգնական զորքեր ուղարկեց Յայաստան, որոնք Պապի և սպարապետ Մուշեղ

Մամիկոնյանի /Վասակ Մամիկոնյանի որդու/ գլխավորությամբ միջարք հաղթանակներ տարան:

Գ Լ ո ւ խ 2-ր դ

Պապի և Մուշեղի գործունեությունը

Պապը և սպարապետ Մուշեղն անմիջապես ձեռնամուխ են լինում հայկական բանակի կազմակերպմանը: Նրանց հաջողվում է հավաքել 100000 հոգուց բաղկացած մի զորամաս և պայքար սկսել

օտար նվաճողների և ներքին խռովարարների դեմ: Մուշեղ գորավարը շրջում էր երկրում ու քանդում պարսիկների և ուրացողների կառուցած մագդեգական ատրուշանները: Պարսից արքունիքից պատիվ վայելող անձինք ձերբակալվում և խստագույնս պատժվում էին: Այսպես Մուշեղը լուծում էր Արշակ արքայի և Վասակ սպարապետի վրեժը: Պատերազմական ժամանակաշրջանում որոշ կենտրոնախույս ու ժերբաց չէին թողել Մեծ Յայքի կենտրոնական իշխանությունն անկախանալու առիթը: Պապի առաջին կարևոր գործը եղավ թագավորության տարածքային ամբողջականության վերականգնումը: Սպարապետ Մուշեղ Մամիկոնյանի գլխավորությամբ բանակը կարճ ժամանակում ճնշեց կենտրոնախույս միտումները և վերականգնեց Մեծ Յայքի մինչ պատերազմյան սահմանները:

Վրաց և Աղվանից թագավորությունները, որոնք, օգտվելով խառնակ իրադրությունից ոտնձգություններ էին կատարել հայկական հողերի նկատմամբ, հպատակվեցին և հարկատու դարձան, նրանցից պատանդներ վերցվեցին:

<<Ապա Մուշեղ սպարապետը գնում էր Վրաց աշխարհի վրա...ամբողջ Վրաց աշխարհը նվաճում էր :... Եվ գրավելով մինչև հին սահմանը, որ առաջուց գոյություն ունեւեր Յայաստանի և Վրաստանի միջև, այսինքն Կուր մեծ գետը՝ այնտեղից ետ էր դառնում >>:[6,323]

Հռոմեական օգնական գորքերի Յայաստան ժամանելն ավելի է սրում Հռոմի և Պարսկաստանի փոխհարաբերությունները, և պատերազմը այսպետությունների միջև անխուսափելի է դառնում: Վաղեսը 370թ.ինքն անձամբ է գալիս Անտիոք՝ մոտիկից

դեկավարելու նազմական գործողությունները: 370թ. աշնանը պարսկական բանակը Ատրպատականի կողմից ներխուժում է Հայաստան: Հայկական զորքերը Մուշեղ սպարապետի գլխավորությամբ ոչ միայն կարողանում են դիմադրել, այլև ծանր հակահարված են տալիս՝ վերցնելով մեծ քանակի ավար և գերիներ: Գերիների թվում էին նաև Շապուհի «տիկնանց տիկինը» և այլ ազնվական կանայք, որոնց Մուշեղ սպարապետը շուտով ազատում և հետ է ուղարկում: <<Մուշեղ Մամիկոնյանի կողմից Շապուհի կանանց ազատումն ու ետ ուղարկելը, սակայն չպետք է համարել մեկ մարդու անձնական բարձր զգացմունքների հրապարակյալն ցուցադրում միայն, դա փաստորեն մի ամբողջ ժողովրդի՝ հայ ժողովրդի բարոյական բարձր ոգու արտահայտություններ >>: [3,68]

Շապուհը, ապշած հայոց զորավարի արարքից, մի գավաթի վրա նկարել է տալիս Մուշեղի պատկերը՝ ճերմակ ձին հեծած: Նա ամեն անգամ ձեռքն էր վերցնում գինու գավաթը և ասում <<ճերմակաձին գինի արբցե >>: [6,291]

Երբ հայոց զորքը վերադառնում է պատերազմից, ոմանք Պապի առջև ամբաստանում են Մուշեղին: Թագավորը զայրանում է, որ Մուշեղն ինքնակամ ազատել է կանանցը՝ անհարկի մեծահոգությունն ցուցաբերելով իր մոր հանդեպ դաժան վերաբերմունք զուցաբերած Շապուհի նկատմամբ:

Հայ -պարսկական պատերազմ
ճակատամարտ

Զիրավի

371թ. գարնանը Շապուհը ձեռնարկում է նորարշավանք: Հայկական և հռոմեական զորքերը պատրաստվում են կռվի: Ճակատամարտը տեղի է ունենում Բագրևանդ գավառի Նպատլեռան մոտ՝ Ձիրավի դաշտում, և պատմության մեջ հայտնի է Ձիրավի ճակատամարտանունով: Հայոց զորքի թիվը 90 հազար էր: Տերենտիոս զորավարը խնդրում է Պապթագավորին և Ներսես կաթողիկոսին ապահովության համար բարձրանալ Նպատլեռը: Կաթողիկոսի բարեխոսությամբ փարատվում է Պապի գայրոլյթը Մուշեղի նկատմամբ:

Սպարապետը սուրբ երդում է տալիս և ստանում կաթողիկոսի օրհնությունն ու թագավորի բարի մաղթանքը, որից հետո կրկին ստանում է զորքի հրամանատարությունը:

Ներսես կաթողիկոսը բազուկները տարածած, հայոց հաղթանակի համար աղոթում էր Նպատլեռան վրա: Ձիրավի ճակատամարտը վճռական նշանակություն ունեցրեց Հայաստանի հետագա ճակատագրի համար: Մարտնչող կողմերից յուրաքանչյուրը իր շահերն ու նպատակներն էր հետապնդում: Շապուհ Բ-ն, որը մինչ այդ պարտության էր մատնել հռոմեացիներին և ստիպել էր նրանց կնքել 363թ «ամոթալի պայմանագիրը», ձգտում էր իրեն ենթարկել Հայաստանը և ետ մղել հռոմեացիներին:

Հռոմեացիներն, իրենց հերթին, ջանում էին
 Հայաստանը դարձնել Հռոմի եթե ոչ վասալը, ապա
 կրտսեր դաշնակիցը՝ Սասանյանների դեմ մղվող
 պայքարում: Հայերն իրենց խնդիրներն ունեին և
 պայքարում էին ազատվելու պարսից
 ոտնձգություններից, պահպանելու հայկական
 պետականությունը,և դաշնակցած Հռոմի հետ,
 վերականգնելու երկրի եթե ոչ անկախությունը,
 ապա հաստատուն ինքնուրույնությունը: Այդ էր
 պատճառը, որ հայկական գործերը Մուշեղ
 Մամիկոնյանի և Սմբատ Բագրատունու
 գլխավորությամբ կռվում են արտակարգ
 քաջություն: Մովսես Խորենացին հաղորդում
 է. «Հունաց և Հայոց գործերը .....գորացած,
 թշնամիների դիակներով ամբողջ դաշտը լցրին և
 մնացածներին փախցնելով, հալածեցին» [2,103] Հայ-
 հռոմեական միացյալ բանակը ջախջախիչ
 պարտություն մատնեց պարսկական բանակին: Ձիրավի
 ճակատամարտին Շապուհի բանակում մասնակցում էր
 դավաճան Մերուժան Արծրունին: Խորենացին
 պատմում է,որ հայերը բռնում են նրան ու դաժան
 դատաստանի ենթարկում: ՍմբատԲագրատունին
 շիկացած երկաթից պսակ է դնում Մերուժանի գլխին,
 ասելով.«Քեզ պսակում եմ, Մեհրուժան,որովհետև
 դու ձգտում էիր Հայոց թագավորելու և իմ՝
 ասպետիս պարտքն է քեզ պսակել իմ հայրենի
 իշխանություն կարգով»:[2,276] Նման վախճան է
 ունենում նաև մյուս դավաճանը՝ Վահան
 Մամիկոնյանը: Վերջինիս որդին՝ Սամվելը,
 հայրենասեր մի երիտասարդ, չկարողանալով տանել
 հոր անպատիվ արարքները, սպանում է նրան և
 հավատորաց մորը ու միանում հայրենասերների
 բանակին: Եվ այսպես, մեծ դժվարություններից ու
 փորձություններից հետո,Պապը

վերջապես իր ձեռքն է վերցնում երկրի կառավարումը և ձեռնամուխ լինում պետական նշանակություն ունեցող խոշոր վերափոխումների իրականացման:

Գ Լ ո ւ խ 3

Պապի ներքին քաղաքականությունը

Պապը գահակալում է Հայաստանում, կարելի է ասել, «վերակաների վրա» քան դժված է ինքադաշնությունը, ահագին թվով ժողովուրդ գերի էր տարված, երկրում մոլեգնում էր սովը և համաճարակը: Պապը, իր ձեռքը վերցնելով իշխանությունը, համարձակորեն սկսեց առաջ շարժվել այն ճանապարհով, որ հարթել էր հայրը՝ Արշակը: Նասկսեց վարել պետություն խիստ կենտրոնացման քաղաքականություն: Պապի առաջին գործն է լինում համախմբել արքունիքի շուրջը գավառատեր նախարարներին ու բարձրաստիճան հոգևորականությունը և երկիրը դուրս բերել քայքայված վիճակից: Նրա ջանքերը այդ ուղղությունամբ դրական արդյունք են տալիս. անցյալում արքունիքի հետ գժտված և նրա դեմ գործող նախարարները նորից սկսում են աջակցել, իսկ Ներսես Պարթևը, որ Արշակի ժամանակ վշտացել էր և թողել կաթողիկոսությունը, նորից գործի է անցնում:

Անհրաժեշտ էր լուրջ քայլեր ձեռնարկել պատերազմներից ավերված և թուլացած երկրի ներքին կյանքի բնականոն ընթացքը վերականգնել ու ուղղությունամբ: Պետք էր հայթայթել մեծ միջոցներ երկիրը ոտքի կանգնեցնել ու համար: Մեծ ջանասիրությունից բացի այստեղ պետք էր ցուցաբերել առավելագույն նրբանկատություն, մանավանդ նախարարական տներին նկատմամբ, որոնց

հետ արքայի հարաբերությունները խիստ լարվել էին Արշակ Բ-ի օրոք: Անհեռատեսություն կլինե՞ր երկրի վերաջինում:

իրագործել նախարարական դասի հաշվին: Եվ այստեղ երիտասարդ արքան կրկին գնաց անսպասելի լուծման, որն ուղղվեց հոգևոր դասի դեմ: Բանը նրանում էր, որ համեմատաբար պատմական շատ կարճ ժամանակամիջոցում Յայոց եկեղեցին, իր ձեռքում կենտրոնացնելով հողային ընդարձակ տարածություններ, դարձել էր հզոր ավատատեր, և հենվելով այդ տնտեսական հզորության վրա, արդեն 4-րդ դարում որոշակի քայլեր էր անում ղեկավար դեր ստանձնելու համար նաև աշխարհիկ իշխանության բնագավառում, որը նկատելիորեն սրում էր աշխարհիկ և հոգևոր ավատատերերի հարաբերությունները: Այս խնդիրը սկսել էր անհանգստացնել դեռ

Տիրանի և Արշակ Բ-ի օրոք, երբ տեղի ունեցան արքայի ու կաթողիկոսի մի քանի բախումներ: Պապը, որպես աշխարհիկ գործերի գերագույն իշխանավոր, պետք է գործնական քայլեր կատարեր իր և իր դասի իրավունքները պաշտպանելու և ամրապնդելու համար: Եվ արդեն 370-ական թվականներին Պապը մեծ հաստատակամություն սկսեց արմատապես սահմանափակել եկեղեցու և հոգևոր դասի իրավունքները: Եկեղեցական ամեն 7բաժին հողից 5-ն առգրավվեց հարքունիս և բաժանվեց զինվորականներին: Վերացնելով «պտղի և տասանորդի կարգը»՝ եկեղեցուն տրվող տասանորդի հարկը:

Երկրի բնակչության թիվը կրճատվել էր երկարատև պատերազմների արդյունքում, ծնելիությունը ցածր էր, ուստի արքան կատարեց մի քայլ ևս, որն ավելի բորբոքեց հոգևորականների զայրույթը:

Փակվեցին կուսակրոն հաստատությունները /կուսանոցներն ու մենաստանները/: Կրճատվեց հոգևորականների թիվը, նախկին հոգևորականները և նրանց ազգականները ծառայության անցանքանակում: Պապը մեծ ուշադրություն է դարձնում երկրի պաշտպանության գործին: Նա իր եռանդուն սպարապետի՝ Մուշեղ Մամիկոնյանի գործունե աջակցությամբ ստեղծում է 100 հազարանոց մարտունակ բանակ:

Պապի գործունեությունը առաջ բերեց հոգևոր դասի թշնամանքն ու ատելությունը: Նրան կեղծ մեղադրեցին անգամ կաթողիկոս Ներսես Մեծին թունավորելու

,անպարկեշտվարք ու բարք ունենալ ու մեջ, մինչդեռ նա բացառիկ սեր ու հեղինակություն էր վայելում երկրում, ինչի մասին վկայում է հռոմեացի պատմիչ Ամիանոս Մարկելիանոսը. «համեստ մի մարդ, որը բանսարկություններին ու չարագործության զոհ էր դարձել >>: [2,105]

Երիտասարդ արքան կատարեց մի հետաքրքիր քայլ ևս, որը կարելի է համարել նրա կողմից Տրդատ Գ Մեծի սխալի սրբագրման փորձ: Նա, պահպանելով քրիստոնեության պետական կրոնի կարգավիճակը, երկրում վերականգնեց խղճի ազատությունը: Ամենոք ստացավ դավանանքի ազատություն: «Պապը, ինչպես հետևեցնում է Զ. Մանանդյանը Փավստոսի վկայություններից, թույլատրել էր ամուսնալուծությունը, հրամայել էր, որ կույսերն ամուսնանան, չէր արգելել մահացածների վրասուղոկոծանելը, հեթանոս հայերին կատմամբ եղել էր հանդուրժող»: [2,105]

Չայոց նախաքրիստոնեական հավատքի հետևորդները կրկին կանգնեցրին հայոց հին աստվածների արձանները:

Պապ թագավորի այս ձեռնարկում ներքև իր ժամանակին, ինչ խոսք, ունենալ առաջադիմական նշանակություն և բխում էին պետության ու ժողովրդի շահերից:

Գ Լ ո ւ խ 4

Պապի արտաքին քաղաքականությունը

Պապը այն գահակալներից չէր, որ խաղալիք լիներ հռոմեացիների ձեռքին: Նա արտաքին քաղաքականության ասպարեզում, հատկապես իր գահակալության վերջին տարիներին, աշխատել է միանգամայն ինքնուրույն լինել: Նա փորձել է նույնիսկ բանակցություններ վարել Շապուհի հետ, վերականգնել դիվանագիտական

հարաբերությունները Պարսկաստանի հետ՝ տարածաշրջանում հավասարակշռություն պահպանելու հեռանկարով: Պապն աշխատել է նաև երկրից դուրս հանել հռոմեական կայազորները, որոնց հրամանատար Տերենտիոսը միջամտում էր Հայաստանի ներքին գործերին և աշխատում իր շուրջը համախմբել Պապի քաղաքականությունից դժգոհ եկեղեցականներին և կենտրոնախույս նախարարներին: Սա չէր կարող չանհանգստացնել հռոմեական արքունիքին: Վաղես կայսրը, գաղտնի ծրագրելով նրան գահընկեց անել, բանակցությունների պատրվակով հրավիրում է Տարսոն: Բարեբախտաբար Պապ թագավորը հռոմեական բանակում ծառայող հայ զինվորականներից տեղեկացավ ծրագրվող դավադրության մասին և կարողացավ 300 թիկնապահներով դուրս պրծնել ծովափից ու վերադառնալ Հայաստան: Ամիանոս Մարկելիանոսի վկայությունով «ծրագրված դավադրության մասին լուրն արդեն հասել էր

Յայ աստան , և ժողովուրդը ցնծությամբ դիմավորեց
անվնաս վերադարձած սիրելի թագավորին >>: [5,66]
Վաղեսը ներողությունն խնդրեց
«թյուրիմացության» համար , Պապն էլ
դիվանագիտորեն ձևացրեց , թե ոչինչ չի պատահել :
Դրանով , սակայն խնդիրը չփակվեց : Յայոց
երիտասարդ արքան , լինելով բավականաչափ
ինքնավստահ , ուղղակիորեն պահանջեց Վաղես
կայսրից գիշել բոլոր այն
տարածքները , որոնք ժամանակին պատկանել են
Յայոց թագավորությանը : Դրանք ներառում էին ողջ
Մեծ Յայքը՝ Յայոց Միջագետք նահանգով , որի
կենտրոնը Ուռհա-

Եդեսիա քաղաքն էր , Փոքր Յայքը , նաև Կապադովկիան :
Այդ մասին Փավստոս Բուզանդը գրում է <<...Յետո
պատգամավորներ էր ուղարկում Յունաց թագավորի
մոտ , թե Կեսարիայի հետ ուրիշ տասը քաղաքներ մերն
են եղել , Ետտուր ; Ուռհա

քաղաքն էլ մեր նախնիք են շինել , ուստի եթե չես
ուզում , որ խռովությունն ծագի , Ետտուր , հակառակ
դեպքում մեծ պատերազմով կպատերազմենք >>: [6,353]

Պապի ինքնուրույն քաղաքականությունը
նկատվում է նաև կաթողիկոսության կատմամբ :
Յայոց եկեղեցու հովվապետին էին պատկանում ոչ
միայն երկրի գերագույն հոգևոր իշխանությունը ,
այլև կրթական ողջ համակարգը և Մեծ Դատավորի
իրավասությունները : Այլ կերպասած՝ կաթողիկոսը
երկրի հոգևոր , կրթական և դատական համակարգերի
գերագույն ղեկավարն էր , ինչը , փաստորեն
կաթողիկոսին դարձնում էր թագավորից հետո
առաջին դեմքը երկրում : Սակայն այդքան
պատասխանատու պաշտոնում ընտրվողը , սկսած
Գրիգոր Լուսավորչից , կարող էր պաշտոնավարել
միայն Յոռմեական կայսրությունում գտնվող

Կե ս ա ղ ի ա յ ի մ ի տր ո պ ո լ ի տ ու թ յ ու ն ու մ
ձ ե ռ ն ա դ ը ղ լ ու ց հ ե տ ո : Դ ա մ ե ծ հ ն ա ղ ա ղ ո ղ ու թ յ ու ն
Է ը տ ա լ ի ս Յ ա յ ա ս տ ա ն ի ն ե ղ ք ի ն գ ո ղ ծ ե ղ ի ն օ տ ա ղ
ու ժ ե ղ ի մ ի ջ ա մ տ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ղ , ի ն չ ը չ Է ը կ ա ղ ո ղ
չ ա ն հ ա ն գ ս տ ա ց ն ե լ հ ա յ ո ց ա ղ ք ա ն ե ղ ի ն : Խ ն դ ի ղ ը
լ ու ժ ե լ ու ն ձ ե ռ ն ա մ ու խ Է լ ի ն ու մ ե ղ ի տ ա ս ա ղ ա ղ ք ա
Պ ա պ ը , ո ղ ը ն ու յ ն պ ե ս չ Է ը ց ա ն կ ա ն ու մ , ո ղ հ ա յ
ե կ ե ղ ե ց ի ն վ ա ս ա լ ա կ ա ն կ ա խ վ ա ծ ու թ յ ու ն ու ն ե ն ա
Կ ե ս ա ղ ի ա յ ի ց և ղ ե կ ա վ ա ղ ի հ ու յ ն պ ա տ ղ ի ա ղ ք ի
թ ե լ ա դ ը ա ն ք ն ե ղ ո վ : Պ ա պ թ ա գ ա վ ո ղ ը հ ի ա ն ա լ ի
օ գ տ ա գ ո ղ ե ց Յ ռ ո մ ե ա կ ա ն կ ա յ ս ղ ու թ յ ա ն ա ղ Է լ ք ու մ
մ ի տր ո պ ո լ ի տ ու թ յ ու ն ն ե ղ ի հ ա կ ա ս ու թ յ ու ն ն ե ղ ը և
հ ա յ ո ց ե պ ի ս կ ո պ ո ս ն ե ղ ը Մ ե ծ Յ ա յ ք ու մ կ ա թ ո ղ ի կ ո ս
ձ ե ռ ն ա դ ը ե ց ի ն Յ ու ս ի կ Ա ղ ղ ի ա ն ո ս յ ա ն ե պ ի ս կ ո պ ո ս ի ն ,
ո ղ ը չ գ ն ա ց Կ ե ս ա ղ ի ա : Ա յ դ ժ ա մ ա ն ա կ ի ց ի վ ե ղ հ ա յ ո ց
կ ա թ ո ղ ի կ ո ս ն ե ղ ը ն տ ղ վ ու մ և ձ ե ռ ն ա դ ը վ ու մ ե ն
Յ ա յ ա ս տ ա ն ու մ :

Գ Լ ու խ 5

Պ ա պ թ ա գ ա վ ո ղ ի ս պ ա ն ու թ յ ու ն ը

Պ ա պ թ ա գ ա վ ո ղ ի ն ի շ խ ա ն ու թ յ ա ն ե կ ա վ հ ռ ո մ ե ա կ ա ն
գ ո ղ ք ե ղ ի օ գ ն ու թ յ ա մ ղ , ս ա կ ա յ ն փ ա յ լ ու ն հ ա ս կ ա ն ու մ
Է ը , ո ղ Յ ռ ո մ ե ա կ ա ն կ ա յ ս ղ ու թ յ ա ն հ ա մ ա ղ Յ ա յ ա ս տ ա ն ը
ց ա ն կ ա լ ի Է մ ի ա յ ն ո ղ պ ե ս ի ղ ե ն ց շ ա հ ե ղ ի ո լ ո ղ տ ու մ
գ տ ն վ ո ղ խ ա մ ա ճ ի կ ա յ ի ն մ ի պ ե տ ու թ յ ու ն : Դ ա
ա ն հ ա մ ա տ ե ղ ե լ ի Է ը Յ ա յ ո ց թ ա գ ա վ ո ղ ու թ յ ա ն ն ա խ կ ի ն
փ ա ռ ք ն ու հ գ ո ղ ու թ յ ու ն ը վ ե ղ ա կ ա ն գ ն ե լ ու
ե ղ ի տ ա ս ա ղ ու ե ռ ա ն դ ու ն ա ղ ք ա յ ի ծ ղ ա գ ղ ե ղ ի հ ե տ :
Յ ռ ո մ ե ա կ ա ն ա ղ ք ու ն ի ք ու մ ա ղ դ ե ն ի ս կ
ա ն հ ա ն գ ս տ ու թ յ ու ն Է ի ն ա ռ ա ջ ա ց ղ ե լ հ ա յ ո ց
կ ա թ ո ղ ի կ ո ս ի Յ ա յ ա ս տ ա ն ու մ ձ ե ռ ն ա դ ը վ ե լ ը ,
հ ա յ կ ա կ ա ն մ ե ծ ա թ ի վ ղ ք ա ն ա կ ի կ ա գ մ ա կ ե ղ պ ու մ ը , ո ղ ո ն ց
ա յ ժ մ գ ու մ ա ղ վ ե ց ի ն հ ա յ -պ ա ղ ս կ ա կ ա ն
հ ա ղ ա ղ ե ղ ու թ յ ու ն ն ե ղ ի վ ե ղ ա կ ա ն գ ն մ ա ն ն ու

համահայկական մեծ թագավորության ստեղծման նուղղված միտումները: Անհանգստացած Վաղեսուկայսրը հանձնարարեց Տերենտինոս գորավարին սպանել հայոց թագավորին: Տերենտինոսը Հայաստանում գտնվող հռոմեական դաշնակից գորքերի հրամանատարն էր և ուներ Պապի հետանձնական մտերմությունը. նա ժամանակին մասնակցել էր Ձիրավի և այլ ճակատամարտերին: Ամիանոսը գրում է, թե ինչպես Տերենտինոսը, «<որպես բարեկամություն>> ապացույց, մեկ ցույց էր տալիս Վաղեսուի բարեկամական նամակը, մեկինքն էր գնում նրա մոտ հյուրասիրության: Եվ վերջապես դավադրությունը վերջնականապես կազմակերպելուց հետո, նաամենաքաղաքավարի ձևով հրավիրում է իր մոտ: Պապը, չկասկածելով ոչ մի բան, գալիս նստում է իր համար նշանակված պատվավոր սեղոմ: Մատուցվում են ամենաընտիր կերակուրները, ընդարձակ դահլիճը դորդում է լարային և փողային գործիքների նվագից և երգեցողությունից;

Երբ գինին սկսում է իր ներգործությունը ունենալ և մարդիկ տաքանում են, խնջույքի կազմակերպողը նախատեսված գործը հասցնում է ավարտին՝ սպանվում է Պապ թագավորը;

Մեծ Հայքը կորցնում է իր երիտասարդ տաղանդավոր արքային: Նրամահվանից տասներեք տարի հետո Մեծ հայքը բաժանվեց Հռոմի և Պարսկաստանի միջև, իսկ 428թ. անկում ապրեց Արշակունյաց արքայատոհմը Հայաստանում:

Իսկ եթե չսպանվեր Պապը, մի գուցե չլիներ 387թ. . .

Եզրակացություն

«Պապ թագավորի գահակալությունը» թեման ունի ուսուցման իր առանձնահատկությունները և պահանջում է համակողմանի մոտեցում, արդյունավետ մեթոդների ու հնարների ընտրություն:

Թեմայի ուսուցման առանձնահատկություններին **ցուցաբերում է**

ժամանակաշրջանի բարդությունը: Քննարկելով հայ-պարսկական ու հայ-հռոմեական հարաբերությունները՝ պետք է հասնել նրան, որ սովորողները լավ պատկերացնեն հայ ժողովրդի համար այդ ծանր շրջանը, երբ Պապը եկավ իշխանություն գլուխ, և լինելով տակավին երիտասարդ, իր ուսերի վրա վերցրեց երկիրը այդ վիճակից հանելու ողջ պատասխանատվությունը: Մեծ ջանքեր էր պետք գործադրել թեարտաքին թշնամու, թե ներքին կենտրոնախուլյու ուժերի դեմ պայքարելու, երկիրը տնտեսապես և ռազմական առումով հզորացնելու համար:

Թեմայի ուսուցման առանձնահատկություններին **ցուցաբերում է** նաև այն, որ Պապ թագավորը, լինելով **հակասակակ** **կերպար**, միանշանակ գնահատական չի ստացել թե իր ժամանակակիցների կողմից, թե հայ և օտար պատմագիտական գրականությունից:

Եվ որպեսզի սովորողները բազմակողմանի գիտելիքներ ստանան նրա գործունեության մասին, ցանկալի է, որ դասագրքից բացի ուսումնասիրեն այլ ուսումնաօժանդակ գրականություն: Այստեղ կարևոր ենք համարում և սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրումը /Փավստոս Բուզանդ «Հայոց պատմություն», Մովսես Խորենացի «Հայոց պատմություն»/ և պատմագետ արվեստական գրականություն ընթերցումը /Ս.Չորյան «Պապ թագավոր» և այլն /:

Պե տք Է ու շ ադր ու թյ ու ն դար ձ ն ե լ Երկ ու
հանգամանքի վրանախ՝ սովորողները կարողանան
պատմական գեղարվեստական գրական ու թյ ու ն ի ց
իրենց իմացածը համադրել սկզբնաղբյուրներին ց
ստացած տեղեկություններին հետքանի որ հաճախ
ներանք գեղարվեստական գրքերի սյուժեներ
նույնացնում են պատմական ճշմարտություններին
հետևելը՝ հասկանան հայ պատմիչներին,
մասնավորապես Բուզանդի Պապթագավորի նկատմամբ
ուներցած բացասական վերաբերմունքի պատճառները,
և թե ինչու են հայ և օտար պատմիչներին Պապ
թագավորին տված գնահատականները այդքան
հակասական:

Թե մային ու սուլգման մյուս առանձնահատկություններ
ել այն է, որ Պապթագավորի գահակալություն
ժամանակ շատ **լարված էին հարաբերությունները**
պետությունների

Եկեղեցու միջև: Այստեղ պետք է սովորողներին
բացատրել եկեղեցի-նախարարական համակարգ-
պետություններին փոխհարաբերություններին
տրամաբանությունը, և թե ինչու Պապի
գործունեությունը առաջ բերեց հոգևոր դասի
թշնամանքնուկալությունը:

Թե մանառանձնատուկ է նաև ներանով, որ
ուսուլգման ժամանակ մենք անդրադառնում ենք հայ
ռազմարվեստի պատմության **ամենափայլուն էջերից**
մեկին՝ Ձիրավի ճակատամարտին: Հայոց բանակի
հաղթանակը պետք է տեղին օգտագործել
սովորողներին արժեհամակարգում
հպարտություններին, ինքնավստահություններին զգացումներ
արմատավորելու համար: Դաստիարակչական
առումով մեծ նշանակություն կարող է ունենալ նաև
այն պիսի պատմական հերոսների հետծանոթանալը,
ինչպիսիք են Մուշեղ Մամիկոնյանը, Փառանձեմ

թագուհին, որոնց արարքները հայ ժողովրդի բարոյական բարձրագույն արտահայտումն են:

Թեմայի ուսուցման ժամանակ պետք է ընդգծել Պապի՝ որպես ազգային պետական ամենագործչի կերպարը, անկախ ու գործող պետության յուրաքանչյուր անդամի, այնպիսի պետության յուրաքանչյուր անդամի, այնպիսի պետության յուրաքանչյուր անդամի ներառմանը, այնպիսի պետության յուրաքանչյուր անդամի ներառմանը, այնպիսի պետության յուրաքանչյուր անդամի ներառմանը, այնպիսի պետության յուրաքանչյուր անդամի ներառմանը:

Թեմայի դասավանդման ժամանակ պետք է Պապի ձեռքբերումներին ցարգի խոսել նաև բացթողումներին, դրանով և սովորողներին մոտազարգացնել վերլուծական, քննադատական մտածողության յուրաքանչյուր անդամի, և հասնել նրան, որ սովորողները իրենք գնահատական տան Պապի ներքին ու արտաքին քաղաքականությանը: Դրահամար կարելի է ստեղծել տարբեր կոնֆլիկտային իրավիճակներ և բանավեճերի, դեբատների, դերային խաղերի միջոցով հնարավորություն տալ աշակերտներին քննադատել, հայտնել իրենց կարծիքը, քննադատել ստեղծված իրավիճակներին: Բանավեճ ողկող մեր կարող են լինել Պապի ազավորը և ներսես կաթողիկոսը, Պապի ազավորը և Մուշեղ սպարապետը, Պապի ազավորը և Վաղես կայսրը և այլն: Ի վերջոյս ամենի արդյունքում սովորողներին մոտկծևավորվի նաև իրենց դիրքորոշումը:

Առաջարկություններ

Թեմայի դասավանդման մեթոդիկա

<<Պապի ազավորի գահակալությանը>> թեմայի դասավանդումը ավելի արդյունավետ դարձնելու համար կարելի է օգտագործել տարբեր մեթոդներ ու

հնարներ, զարգացնել տարբեր հմտություններ ու կարողություններ :

Օրինակ՝ Պապթագավորին ավելի ամբողջական հասկանալու համար կարելի է քննարկել նրա վարքագծի առանձին դրվագներ :

Կարելի է կազմակերպել **փոքրիկ բանավեճ** .արդյոք լավ դիվանագետներ Պապը, լինելով տակավին երիտասարդ, արդյոք շատ համարձակ արտաքին քաղաքականություն չէր վարում՝ բացեիքաց դուրս գալով Վադեսի դեմ : Ճիշտ արեց նա արդյոք, երբ փրկվելով մահափորձից, փախչելով Տարսուսից, շարունակեց վստահել հռոմեացիներին և չզգուշացավ նրանցից : Եվ, ի վերջո, ճիշտ է արդյոք այն տեսակետը, որ եթե չսպանվեր Պապը, չէր լինի 387 թիվը : Այս և նման

հարցադրումներով բանավեճերը շատ արդյունավետ են անցնում և օգնում են սովորողներին ունենալ շատ հարցերի պատասխանները ; Թե՛ մային ուսուցման ընթացքում կարելի է օգտվել նաև **համացանցից**, ուր բազմաթիվ հետաքրքիր

հոդվածներից բացի կան տվյալ ժամանակաշրջանին վերաբերող նկարներ, փոքրիկ ֆիլմեր :

Ուսումնական նյութը ավելի տեսանելի դարձնելու, միաժամանակ սովորողներին մոտ գործնական հմտություններ զարգացնելու համար կարելի է օգտվել տարբեր քարտեզներից և պաստառներից : Օրինակ «Վճռորոշ ճակատամարտեր» պաստառը,

ուր Ձիրավի ճակատամարտը ներկայացված է երկու փուլով :

- հակառակորդ գործերի ընդհարումը, հայոց այրու ձիի հաջող ընտրված

մարտավարությունը՝ կեղծ փախուստը
դաշնակից հռոմեացիներին կողմից;

- փոթորկալից նետած գոլթյունից արևաքամեղած
պարսկական զորքերի գլխովին ջախջախումը և
հետապնդումը:

Երկու փուլերի ընթացքում ծավալված մարտական
գործողությունները ցույց են տրված
համապատասխան գույներով և

պայմանանշաններով, որոնց վրա պետք է հրավիրել
սովորողներին ու շարժությունը:

Թեմայի ուսուցման պրոցեսում կարելի է
օգտագործել աշխատանքային տետրերը. դուրս գրել
կարևոր թվերը, գրել Պապթագավորի մասին
կենսագրական բանաստեղծություն և այլն:

Սովորողները ծանոթանալով Պապթագավորի
գահակալության շրջանի պատմությանը,
հայրենասիրության մեծ դասեր են ստանում: Նրանք
տեսնում են մարտիկի, որը հանուն ազգի, պետության
շահերի պայքարի է նետվում: Նա երիտասարդ էր,
թերևս անփորձ, թերևս ոչ այնքան լավ դիվանագետ,
բայց համարձակ էր, կամային, օժտված ազգային
մտածողությամբ: Նա պայքարում էր իր հայրենիքի
յուրաքանչյուր թիզ հողի համար, ոչ թե զավթում
ուրիշի ներքո: Պապի րառջև խնդիր էր դրել ոչ միայն
հանել երկիրը ծանր վիճակից, այլև ստեղծել
կենտրոնացված իշխանություն մի անկախ
թագավորություն, որը չպետք է կախում ունենար ոչ
Պարսկաստանից, ոչ Յուդեայից:

Այս պատճառով էլ հավանաբար նա դարձավ
դավադրության զոհ:

Պապը մեր պատմության մեջ մնաց որպես
ամենաերիտասարդ, ամենահամարձակ,
ամենաինքնատիպ արքաներից մեկը, որը, չնայած իր

կարճ գահակալությունը, կատարեց բազում գործեր, որոնք Պատմահոր խոսքերով ասած, «արժանի են գրով հիշատակության...»:

Նրան համարում են հայոց պատմության մեջ Լավագույն թագավորներից մեկը, որը կարողացավ գահակալման կարճ ժամանակամիջոցում դրսևորվել որպես անկախությունը գնահատող ղեկավար:

Ուսումնասիրելով թեման, սովորողները դասեր են քաղում պատմությունից. անմիաբանությունից, դավաճանությունից, արժևորում են անկախության գործը պետություն անհրաժեշտությունը, սիրում են իրենց հայրենիքը;

Ի վերջո հայրենասիրությունը նրանց արժեհամակարգում, իմ կարծիքով, ամենակարևորն է, որը թելադրված է նաև մեր երկրի այսօրվա վիճակով:

Գրականություն

1. Ժամկոչյան Յ., Աբրահամյան Ա., Մելիք-Բախշյան Ս., Պողոսյան Ս., «Յայ ժողովրդի պատմություն», Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 1975թ., 781 էջ
2. «Յայ ժողովրդի պատմություն», հ 2, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1984թ., 691
3. Մելիք-Բախշյան Ս., «Յայոց պատմության աղբյուրագիտություն», Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 1979թ., 307 էջ
4. Մովսիսյան Ա., «10 հայական արքաներ», Երևան Զանգակ -97, 2009թ., 88 էջ
5. Մովսես Խորենացի, «Յայոց Պատմություն», Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 1981թ., 428 էջ

6. Փալստոս Բ ու զանդ, «Հայոց պատմություն», Երևան,
ԵՊՀ հրատարակչություն, 1987թ, 456 էջ

7. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149788>